

Aká je úloha univerzít v regionálnom rozvoji?

Silvia RU INSKÁ

Abstract

The objective of this paper is to describe the theoretical basis of the roles of universities in regional development. Following empirical findings based on these theories are presented in the paper "Regional development and universities - selected findings from a questionnaire survey as part of VEGA project No. 1/4639/07". This paper deals with three basic areas related to regional development and universities:

- the objectives fulfilled by the universities in a region,
- impact of universities on regional development,
- the relationships of universities with other regional partners.

K ú ové slová

regionálny rozvoj, univerzita, regionálni aktéri, transfer poznatkov, úloha univerzity, regionálne pôsobenie univerzity, partnerstvo

Úvod

V rámci diskusie o potrebe skvalitovania vysokého školstva sa cieľom vytvára prosperujúcu znalostnú spoločnosť. Klád sa dôraz nielen na národný kontext univerzít, ale predovšetkým na ich regionálne pôsobenie. Jeden z najnovších smerov v oblasti teórií regionálneho rozvoja predstavujú neoinštitucionálne teórie, ktoré považujú za hlavné faktory regionálneho rozvoja kvalitné prostredie, inovácie a proces učenia, ktoré prebieha vďaka spolupráci aktérov regionálneho rozvoja (Knežová – Výrostová – Ruinská, 2007). K týmto aktérom je možné zaradiť firmy, univerzity, výskumné inštitúcie, verejnú správu (inštitúcie štátnej správy a územnej samosprávy), poradenské firmy, podnikateľské centrá a neziskové organizácie. Podpora princípov učenia sa regiónov v Slovenskej republike vychádza z Národnej Lisabonskej stratégie. Zmyslom teórie je podporovať vznik sietí všetkých zainteresovaných aktérov. Lídrmi sietí v regiónoch by mohli byť univerzity, ktoré so svojím znalostným a vedeckým potenciálom môžu výrazne pomôcť v rozvoji regiónu, v ktorom pôsobia. Ich význam možno identifikovať najmä pri podpore regionálnych inovácií. V učiacich sa regiónoch fungujú na jednej strane ako katalyzátor pre produkciu nových myšlienok, na druhej strane predstavujú sprostredkovateľov umožňujúcich

ostatným inštitúciám rozvíja know how. Podstatou je zabezpečiť efektívne prepojenie vzdelávania s potrebami miestneho a regionálneho trhu práce aktívnym zapojením všetkých účastníkov regionálnych sietí (Urge, 2008).

Cieľom tohto príspevku je priblížiť teoretické východiská pôsobenia univerzity v regionálnom rozvoji, ktorými sme sa zaoberali počas riešenia projektu. Empirické výsledky odrážajúce uplatnenie sledovaných teórií a poznatkov sú prezentované v príspevku „Regionálny rozvoj a univerzity: vybrané zistenia dotazníkového prieskumu realizovaného v rámci riešenia projektu VEGA . 1/4639/07“, ktorý na tento článok nadväzuje.

Príspevok sa zaoberá tromi základnými oblasťami súvisiacimi s regionálnym pôsobením univerzity:

- úlohami univerzity v regióne, v ktorom pôsobí,
- dopadom univerzity na regionálny rozvoj,
- vzťahmi medzi univerzitou a ostatnými regionálnymi aktérmi.

Úlohy a vzťahy univerzity v regióne, v ktorom pôsobí

Vysoké školy bez ohľadu na ich formu a spôsob vzniku označujeme ako univerzity, kde pod pojmom univerzita chápeme všetky vysoké školy pod Zákona 131/2002 a všetky vzdelávacie inštitúcie poskytujúce vysokoškolské štúdium. Podľa tohto zákona je poslaním vysokých škôl „rozvíjať harmonickú osobnosť, vedomosti, múdrosť, dobro a tvorivosť v službu a prispievať k rozvoju vzdelanosti, vedy, kultúry a zdravia pre blaho celej spoločnosti. Naplnenie tohto poslania je predmetom hlavnej činnosti vysokých škôl“ (§ 1 ods.2 zákona . 131/2002) a hlavnou úlohou vysokých škôl je „poskytovanie vysokoškolského vzdelávania a tvorivé vedecké bádanie alebo tvorivá umelecká činnosť“ (§ 1 ods.3 zákona . 131/2002). Je zrejmé, že tradičnou úlohou každej univerzity je uskutočňovanie vysokoškolského vzdelávania a základného resp. aplikovaného výskumu (Ruinská – Výrostová – Mitaová, 2007). Postavenie univerzity na trhu vzdelávania v Slovenskej republike sa v posledných rokoch menilo vzhľadom na pôsobenie viacerých politických, spoločenských a ekonomických faktorov, ktoré sa týkali oblasti školstva a vzdelávania. Meniace sa vonkajšie prostredie prináša nové výzvy pre regionálnych aktérov, rovnako aj pre univerzity. Nové trendy sa odrážajú v rozširovaní

hlavných úloh univerzít. Medzi najvýznamnejšie formujúce initele nového vnímania univerzít radíme (Tab. 1):

Tab. 1 Faktory vplývajúce na postavenie a úlohy univerzít v regióne

Globalizácia
Presun dominancie z trhovej ekonomiky na znalostnú ekonomiku
Vytvorenie Európskeho vzdelávacieho a výskumného priestoru v kontexte cieľov Lisabonskej stratégie
Presun od elitného k masovému systému vysokoškolského vzdelávania
Potreba aplikatívneho výskumu
Nové spôsoby odovzdávania vedomostí
Dôraz na celoživotné vzdelávanie
Nové prístupy k financovaniu univerzít
Zavádzanie nových manažérskych postupov do verejnej správy a na univerzitách
Zmeny na trhu práce
Väčšia mobilita študentov a učiteľov
Rozvoj dlhodobějších vzťahov medzi firmami a akademickými výskumníkmi a priama participácia univerzít v komerčnom výskume
Rast počtu miest, kde sa produkujú znalosti
Zmeny v správaní sa zamestnávateľov
Decentralizácia niektorých podnikových činností
Vytváranie klastrov podnikateľských jednotiek

Zdroj: Ružinská - Knežová – Výrostová, 2009.

Na základe týchto podmienok, ktoré ovplyvňujú charakter, stratégiu a ciele univerzít je možné vyšpecifikovať nové úlohy univerzít. Okrem dvoch základných úloh v oblasti vzdelávania, vedy a výskumu plní teda univerzita nové úlohy súvisiace s faktom, že žiadna univerzita nemôže byť uzavretým zberateľom poznatkov, ale mala by za seba plniť aj úlohu šírenia a vedomostí.

Od univerzít sa očakáva viac ako akákoľvek iná, aby okrem tradičných úloh zohrávali aj dôležitú úlohu v oblasti ekonomického, sociálneho a kultúrneho rozvoja regiónu v ktorom pôsobia. Nový komplex úloh univerzít možno zhrnúť do týchto oblastí (Ružinská - Výrostová – Mitašová, 2007) :

- poskytujú vzdelávanie
- vykonávajú výskumnú činnosť
- sú aktérom znalostnej ekonomiky a regionálneho rozvoja
- sú zdrojom inovácií

- ponúkajú nové možnosti v oblasti celoživotného vzdelávania využívajúc moderné formy transferu informácií,
- systematizujú nové poznatky a ponúkajú ich spoločnosti,
- poskytujú expertnú inštitúciu,
- plnia sociálnu a výchovnú úlohu,
- sú iniciátorom vzťahov s inštitúciami v spoločnosti,
- podieľajú sa na tvorbe regionálnych sietí
- ponúkajú alebo napomáhajú pri organizovaní športových, kultúrnych a spoločenských akcií.

Dopady univerzity na regionálny rozvoj

Pôsobenie univerzity v regióne môže podporovať, ale aj iniciovať jeho rozvoj. Medzi najznámejšie príklady patria Stanfordská univerzita a jej vplyv na ekonomický úspech a rozvoj Silicon Valley v údolí Santa Clara, kde bol založený veľký počet podnikov na mikroelektroniku a software, ako aj univerzitné jadro regiónu Route 128 v Massachusetts, ktoré tvoria Harvardská univerzita a Massachusettský technologický inštitút (MIT), ktoré výrazne prispievajú k rozvoju informačno-komunikačných technológií (Valenčíková - Žigová, 2005; Výrostová – Výrost, 2009). Rehák (2005) rozdeľuje v súlade so štúdiou Felsensteina (1996) vplyvy univerzity na región na tzv. "backward" vplyvy a „forward“ vplyvy. Za spätné vplyvy považuje efekty, ktoré súvisia s výdavkami pracovníkov a študentov univerzity a univerzity samotnej, na príjmy a zamestnanosť miestnej ekonomiky. Forward vplyvy sú výstupy aktivít univerzity v podobe produkcie a diseminácie poznatkov v miestnej ekonomike prostredníctvom absolventov a spoločný výskum s miestnymi podnikmi. Sumarizujúc vplyvy univerzity môžeme vyjadriť, že (Urge, 2008; Rehák, 2005; Felsenstein 1996, Výrostová – Výrost, 2009) backward vplyvy univerzity sú:

- na domácnosti, sú vo všeobecnosti pozitívne, kde ide hlavne o vplyv na zamestnanosť a príjem,
- na miestnu vládu, pričom môžu byť aj negatívne aj pozitívne. Prítomnosť univerzity zväčšuje daňový základ a tým zvyšuje príjmy miestnych úradov. Na druhej strane však univerzity môžu mať podstatný dopyt po poskytovaní služieb príslušnými miestnymi úradmi,
- na miestne podniky, ktoré môžu byť taktiež aj negatívne aj pozitívne. Miestne firmy majú prospech zo zvýšeného dopytu univerzity po ich

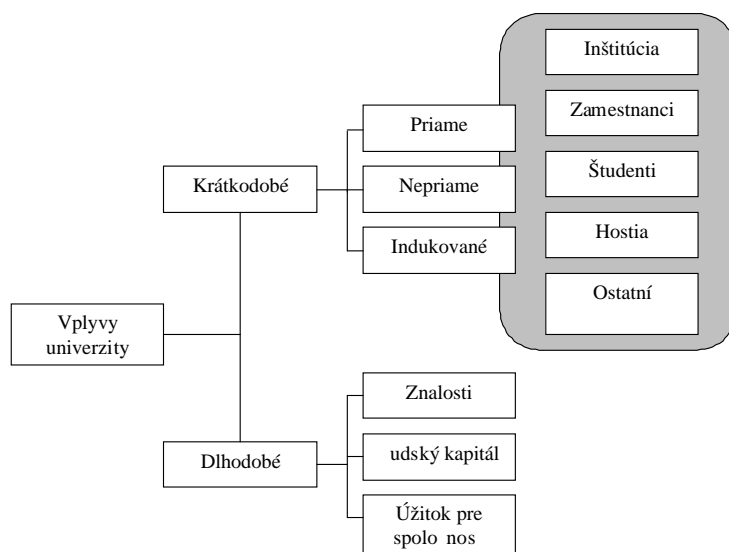
statkoch a službách. Univerzity však môžu operovať v takom rozsahu, že konkurujú miestnym firmám na pracovnom trhu a na trhu nehnuteľností.

Zároveň rovnako môžeme stanoviť forward vplyvy univerzity v podobe:

- zmeny v úrovni ľudského kapitálu, tým že univerzity zvyšujú úroveň ľudského kapitálu miestnej ekonomiky v prípade, ak absolventi zostanú v regióne aj po skončení štúdií,
- zmeny v báze poznatkov, kedy univerzity zvyšujú poznatkový základ u regiónu prostredníctvom vzťahov medzi univerzitou a podnikmi,
- zmeny v báze atraktivity lokality pre firmy a domácnosti tým, že univerzity môžu zvýšiť atraktivitu regiónu prostredníctvom vytvorenia pozitívnych externalít zvýšenej kvality života.

Výrostová a Výrost (2007) označujú „backward“ vplyvy ako vplyvy na vstupe, ktoré sú krátkodobé multiplikačné efekty a za „forward“ vplyvy považujú vplyvy na výstupe, teda dlhodobé efekty na ekonomický rozvoj regiónu (obr.1)

Obr. 1 Krátkodobé a dlhodobé efekty univerzity na región

Zdroj: Výrostová – Výrost, 2007, s. 1143

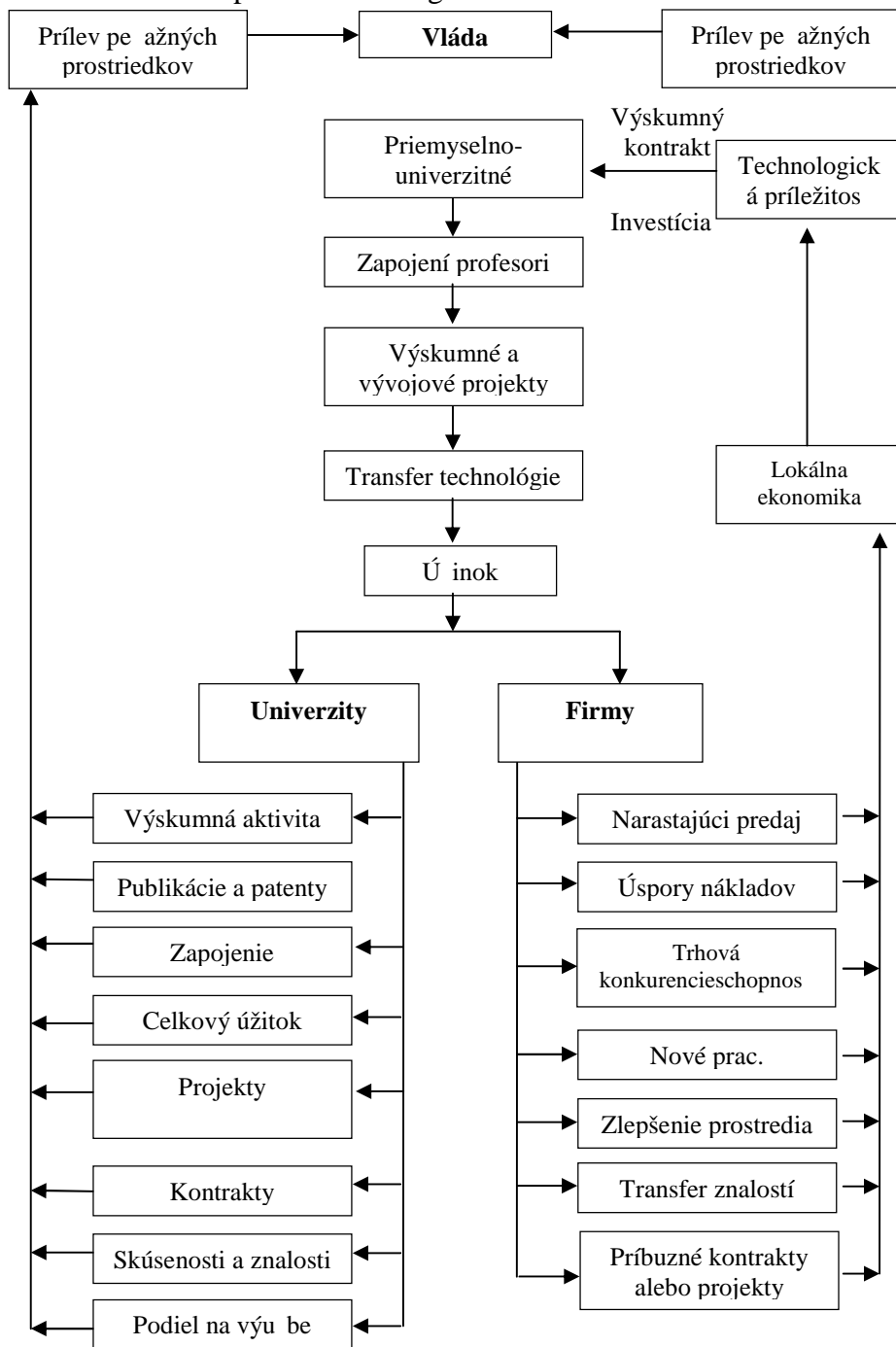
Vzáťahy univerzity s ostatnými regionálnymi aktérmi

Samotné pôsobenie univerzity na región vo forme forward a backward vplyvov má svoje opodstatnenie pri kooperácii univerzity s ostatnými aktérmi regiónu. Medzi regionálnymi aktérmi by mali existovať vzťahy v takej kvalite a intenzite, aby viedli k prosperite prostredia, v ktorom pôsobia. Zabezpečenie tvorby nových poznatkov výskumnými inštitúciami alebo univerzitami by sa malo realizovať v súlade s potrebami podnikov ako ich aplikátorov. Mnohé firmy v regióne kooperujú a zapájajú sa do interakcií nielen so svojimi dodávateľmi, odberateľmi, konkurentmi, ale aj s organizáciami, ktoré produkujú poznatky a výskum. Vzájomný vzťah medzi podnikmi a univerzitami vyplývajúci najmä z výmeny poznatkov je predpokladom regionálneho inovačného systému. (Růžinská, 2008). Rehák (2005) vymedzuje nasledovné formy transferu poznatkov medzi univerzitou a priemyslom:

- Spoločný výskum
- Inkubátory a priemyselné parky
- Licencie
- Spin-off firmy
- Profesionálne organizácie
- Lokálne trhy vedeckých pracovníkov
- Lokálne trhy absolventov
- Konzultácie inosti
- Univerzitná vybavenosť
- Publikácie

Tieto formy transferu poznatkov predpokladajú zapojenie predovšetkým dvoch hlavných aktérov – podniky a univerzity, ale pre usmernenie vzťahov je nevyhnutné brať do úvahy aj zapojenie tretieho regionálneho aktéra a to lokálnu vládu resp. verejnú správu. Spojenie všetkých troch aktérov by malo fungovať na princípe partnerstva. Partnerstvo sa dá vnímať ako účasť súkromného a verejného sektora pri riadení obce, regiónov a zároveň vytvárania sietí vzťahov s rôznymi subjektmi tvoriacimi a ovplyvňujúcimi produkt. Pod partnerstvom chápeme rôzne úrovne vzťahov regionálnych aktérov, ktoré vedú k prehĺbeniu interakcií medzi nimi a prispievajú k regionálnemu rozvoju (Růžinská - Růžinský, 2009). Formy partnerstva môžu mať rôznu podobu, ale vždy ide o vzájomnú interakciu viacerých aktérov (obr. 2,3).

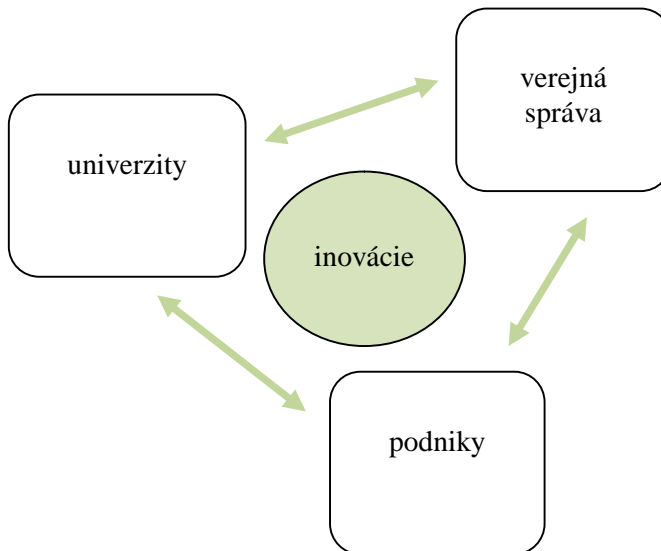
Obr. 2 Model partnerstva v regióne

Zdroj: isárik, 2009

Medzi modely, ktoré hovoria o spojení podnikov, univerzít a verejnej správy ako hlavných aktérov regionálneho rozvoja patrí Triple helix model. Tento model predstavuje prepojenie akademickej, verejnej a súkromnej sféry ako základ pre inovačný rozvoj regiónu. Potenciál univerzít tvorí predpoklad pre rozvoj podnikateľského sektoru resp. priemyslu za prítomnosti a zapojenia aj regionálnej alebo miestnej správy (Ružinská, 2008).

Obr. 3 Triple helix model

Zdroj: Ružinská - Knežová – Výrostová, 2009

Všetky formy partnerstva sú základom pre rozvoj regiónu, pričom vyvstáva otázka, ktorý zo subjektov má byť iniciátorom vytvárania partnerstva a siete. Domnievame sa, že podniky by mali determinovať svoje potreby, ktorým by univerzity mali prispôbiť svoj výskum a tvorbu nových poznatkov, pričom samotná koordinácia vzájomnosti oboch subjektov by mala byť na regionálnej samospráve, ktorá má vytvárať inštitucionálne zázemie a aktívne iniciovať vytváranie sietí.

Záver

Posledné roky ukázali, že univerzity neplnia iba dve základné úlohy – vzdelávanie a výskum, ale že majú aj významný formatívny vplyv na prostredie, v ktorom pôsobia. Regionálna veda označila vplyv univerzity na bezprostredné prostredie ako tretiu úlohu univerzít v zmysle jej regionálnej pôsobnosti, ktoré vyplýva z procesu vzájomného uenia regionálnych aktérov a ich sieťového prepojenia. V podmienkach SR je dôležité naštartovať proces tvorby koordinácie a prepojenia aktérov. Preukazuje sa potreba tvorby takých predpokladov pre tvorbu funkčných sietí, ktoré by boli systematické a udržateľné. Na to sú potrebné impulzy a koordinovanie procesov zhora, ale taktiež je dôležitá aj samotná iniciatíva podnikov a univerzít, aby si títo aktéri osvojili novovzniknuté úlohy (Rušinská - Knežová – Výrostová, 2009). Regionálni aktéri by mali v nových podmienkach uplatňovať rôzne formy partnerstiev, aby sa prostredníctvom multiplikačných efektov mohla rozvíjať sila každého regiónu.

Poznámka

Príspevok je súčasťou riešenia grantu VEGA . 1/4639/07 „Úloha a postavenie univerzít pri budovaní regionálnych sietí ako predpokladu regionálneho rozvoja“.

Literatúra

1. ISÁRIK, P. 2009. Význam fakulty v regióne s dôrazom na model univerzitného partnerstva. In: Teória a prax verejnej správy : zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou organizovanej FVS UPJŠ v Košiciach, 16.-17.10.2008. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2009. ISBN 9788070977361. S. 50-56.
2. DZISAH, J. - ETZKOWITZ, H. 2008. Triple Helix Circulation: The Heart of Innovation and Development [online]. Triple Helix Group. Newcastle University Business School [cit. 30.11.2009]. Dostupné na internete: < <http://www.triple-helix-7.org/theme-paper.htm>>

3. ETZKOWITZ, H. - DZISAH, J. 2007. The Triple Helix of Innovation: Towards a University-Led Development Strategy for Africa. In: ATDF Journal 4(2): 3-10, 2007.
4. ETZKOWITZ, H. et al. 2007. The triple helix model of innovation. University-industry-government interaction. In: Asia Pacific Tech Monitor 24 (1): 14-23, 2007
5. EURÓPSKA KOMISIA. 2002: Regionale Cluster in Europa. Beobachtungsnetz der europäischen KMU, 2002, . 3. Luxemburg:2002. ISBN 92-894-3559-3
6. FELDMAN, M. – DESROCHERS, P. 2003. Research universities and local economic development : Lessons from the history of the Johns Hopkins University. In: Industry and Innovation, ro ..10, . 1, 2003, Taylor & Francis : 2003
7. FELSENSTEIN, D. 1996. The University in the Metropolitan Arena: Impacts and Public Policy Implications. In: Urban Studies. 1996, vol. 33, no. 9, S. 1565 -1580.
8. GIBBONS, e.a. 1994. The New Production of Knowledge: The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies. London: Sage, 1994.
9. GUNASEKARA, CH. 2006. The generative and developmental roles of universities in regional innovation systems. In: Science and Public Policy. March 2006, vol.33, no. 2, p. 137–150.
10. Inováčná stratégia SR na roky 2007 až 2013 Ministerstvo hospodárstva SR.
11. KNEŽOVÁ, J. - VÝROSTOVÁ, E. - RU INSKÁ, S. 2007. Možnosti a obmedzenia pôsobnosti univerzity v regionálnom rozvoji. In: Postavenie univerzity a jej výskum v znalostnej ekonomike : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Trenín, 8.novembra 2007. Trenín : FSEV TnUAD, 2007. ISBN 9788080752644. S. 95-104.
12. KNEŽOVÁ, J. - VÝROSTOVÁ, E. - RU INSKÁ, S. 2009. Ako môžu univerzity prispieť k rozvoju regiónu. Vyžiadaná prednáška.

- In: Bariéry a východiská pre rozvoj prihraničného regiónu, konferencia 29.10.2009, Košice: Karpatský rozvojový inštitút.
13. MAIER G.- TÖDTLING F. 1998. Regionálna a urbanistická ekonomika II . Bratislava : Elita, 1998. ISBN 80-8044-049-2
 14. OECD. 2007. Higher Education and Regions. Globally competitive, locally engaged. 237 s. ISBN 978-92-64-03414-3
 15. OECD. 2007. Understanding the regional contribution of higher education institutions. Education, Working Paper No. 9, EDU/WKP(2007)4. OECD : 2007
 16. PAYTAS, J. - GRADECK, R. - ANDREWS, L. 2004. Universities and the Development of Industry Clusters. Pittsburgh: Carnegie Mellon University, Center for Economic Development, 2004.
 17. REHÁK Š. 2005. Univerzita ako katalyzátor poznatkov v regiónoch In: New members – New Challenges for the European Regional Development Policy [CD]. 27.-30. 9. 2005. Nový Smokovec. ISBN 80-225-2060-8
 18. RU INSKÁ, S. – MITA OVÁ, J. - VÝROSTOVÁ, E. 2008. Konkurentosposobnosť vyššej školy: faktory vlivania (na príklade Slovenskej republiky). In: Bologna Process and Training of Advanced Civil Servants: Russian and Foreign Practices. Saratov : P.A. Stolypin Volga Region Academy for Civil Service, 2008. ISBN 9785818002859. S. 123-126.
 19. RU INSKÁ, S. - RU INSKÝ, R. 2009. Partnerstvo univerzity a podnikov v regióne ako predpoklad regionálneho rozvoja. In: Teória a prax verejnej správy : zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou organizovanej FVS UPJŠ, 16.-17.10.2008. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2009. ISBN 9788070977361.S. 43-49.
 20. RU INSKÁ, S. - VÝROSTOVÁ, E. – MITA OVÁ, J. 2007. Konkurencieschopnosť univerzity. In: Ekonomika a riadenie verejnej správy – výzvy pre ďalší rozvoj. Zborník príspevkov. 24.5.2007. Košice: UPJŠ, 2007. ISBN 978-80-7097-689-0.

21. RU INSKÁ, S. - VÝROSTOVÁ, E. – MITA OVÁ, J. 2007. Univerzita v konkuren nom prostredí. In: Verejná správa a spo lo nos .ISSN 1335-7182. Ro . VIII., . 2 (2007), s. 98-115.
22. RU INSKÁ, S. 2008. Manažment vz ahov regionálnych aktérov. In: Aktuálne marketingové trendy v teórii a praxi. Žilina: Edis, 2008. ISBN 9788080709648. S. 163-168.
23. RU INSKÁ, S.– KNEŽOVÁ, J. - VÝROSTOVÁ, E. 2009. Triple Helix model ako predpoklad rozvoja regiónu. In: Ekonomický a sociálny rozvoj Slovenskej republiky. Bratislava: Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy, 2009. ISBN 9788089143870. S. 118-130.
24. TORKKELI, M. 2008. Measuring the impact of innovation policies on SMEs – the MERIPA project. In: 5th IRE, Shannon [online] [cit. 3.12.2009] Dostupné na internete <http://www.innovating-regions.org/download/Marko_Torkelli_Ennis.pdf>
25. URGE, D. 2008: Konkurencieschopnos regiónu. Rigorózna práca. Košice : UPJŠ. Fakulta verejnej správy. Katedra ekonomických vied. Vedúci rigoróznej práce: Ru inská, S.
26. VALEN ÁKOVÁ, E.- ŽIGOVÁ, S. 2005. Úloha univerzít v regionálnom rozvoji. [CD] In: „New members – New Challenges for the European Regional Development Policy “. 27.-30. 9. 2005. Nový Smokovec, ISBN 80-225-2060-8
27. VÝROSTOVÁ, E. - VÝROST, T. 2007. Measuring the role of universities in regional development. In: 2nd Central European Conference in Regional Science : conference proceedings : October 10th-13th, 2007, Nový Smokovec. Košice : Technická univerzita v Košiciach, 2007. ISBN 978-80-8073-957-7. S. 1141-1149.
28. VÝROSTOVÁ, E. - VÝROST, T. 2009. Možnosti merania vplyvu univerzity na regionálnu ekonomiku. In: Teória a prax verejnej správy : zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou ú as ou organizovanej FVS UPJŠ v Košiciach, 16.-17.10.2008. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2009. ISBN 9788070977361. S. 57-63.

29. VÝROSTOVÁ, E. 2008. Vzťah univerzity a regiónu v ktorom pôsobí: pohľad na stratégiu univerzít. In: National and Regional Economics VII, 1th - 3th October, 2008, Herby: international conference proceedings. Košice: Technical University of Košice. Faculty of Economics, s. 953-963. ISBN 9788055300849.
30. Zákon 131/2002 Z.z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Adresa autorov

Ing. Silvia RUCINSKÁ, PhD.
Fakulta verejnej správy
Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach
Popradská 66, Košice, Slovensko
e- mail: silvia.rucinska@upjs.sk